

«Слово про Закон і Благодать» митрополита Іларіона: сакральний вимір Руської державності

Митрополит Луцький і Волинський Михаїл (Зінкевич)

Церковно-державні відносини у Православній Церкві в усі часи були актуальним питанням. Церква Христова, будучи Боголюдським організмом, має своєю метою преобразити людську душу, освятити її сутність, привести до спасіння. Таку високодуховну місію Церква звершує над простими людьми, які в той же час є громадянами визначеної держави, носіями певного культурного етносу. Саме в такій площині Церква входить у правову область церковно-державних відносин. Створюється взаємовигідний симбіоз, який церковною термінологією називається «симфонією». Держава, створюючи сприятливі зовнішні умови для провадження тихого й мирного життя християн у всякому благочесті та чистоті, отримує для себе сумлінних та порядних громадян.

Таким чином, патріотизм ніколи не засуджувався Церквою. Саме слово «патріотизм» походить від грецького «*πατρις*», що означає «отець», воно передбачає любов до землі своїх батьків, любов до «отцівської» віри. Справжній патріотизм може розглядатись тільки в сакральному розрізі.

Родоначальником вироблення формату церковно-державних відносин є Візантійська імперія. Апогеєм формування взаємостосунків стала законодавча постанова імператора св. Юстиніана Великого: «*Всевишня благодать надала людству два найвеличніші дари – священство і царство; те [перше] піклується про догodu Богу, а це [друге] – про інші предмети людські. Обидва виникаючи з того самого джерела, становлять окрасу людського життя. Тому немає важливішої турботи для володарів, як облаштування священства, що, зі своєї сторони, служить їм молитвою про них Богу. Коли і Церква з усіх боків упоряджена, і державне управління рухається твердо і шляхом законів направляє життя народів до справжнього блага, то виникає добрий і сприятливий союз Церкви і держави, такий жаданий для людства*». Слід зазначити, що на практиці не завжди вдавалось втілити в життя вищезазначену гармонію стосунків, але тимчасове відхилення від ідеалу ніколи не заперечувало існування самого ідеалу.

Свою лепту в розбудову церковно-державних стосунків внесла і Київська Русь. Приймавши хрещення від Візантійської імперії, ми отримали цілий культурний пласт. До честі хрестителя нашої Русі св. Володимира Великого, рецепція візантійської спадщини не була сліпим копіюванням суспільно-правових

норм величної імперії. Св. Володимир зміг розгледіти та очистити від нашарувань грецького церемоніалу та імперського пафосу саму сутність християнської віри. Тому не даремно митр. Іларіон у своєму відомому творі «Слово про Закон та Благодать» прирівнює св. Володимира Великого до першого християнського імператора св. Константина Великого:

*Подібниче великого Костянтина!
Рівний розумом, рівний христолюбністю,
рівний пошануванням до служителів Його!
Костянтин зі святими отцями Нікейського Собору
закон людям встановив,
а ти з новими нашими отцями-єпископами,
збираючись часто,
з великим смиренням радився,
як для людей сих, котрі щойно пізнали Господа,
закон утвердити.
Костянтин серед еллінів і римлян
царство Боже підкорив, ти ж – у Русі.
Тепер і в них, і у нас
Христос Царем визнається.*

І справді, у Київській Русі стосунки між Церквою та владою максимально були наближенні до свого високого ідеалу. Наші князі, на відміну від багатьох візантійських імператорів, ніколи не втручалися у внутрішній устрій життя Церкви та не присвоювали собі «священних» титулів. Поле зору їхніх інтересів було виключно у сприянні церковній місії, а особисте життя відповідало моральним цінностям Православ'я. Підтвердженням цього є канонізація наших перших християнських правителів.

«Слово про Закон та Благодать» митрополита Іларіона, можна стверджувати, є першою спробою осмислення історії формування сутності українського народу та його державницьких традицій. Київський першоієрарх наголошує на духовній природі сили, яка об'єднала розрізнені слов'янські племена в один народ, зробила його цілісним та монолітним. Тому «Слово» Іларіона є чи не єдиною пам'яткою XI століття, де вжито словосполучення «*руський народ*», а не звичайне для того часу – «*руська земля*». Саме Православ'я перетворило жителів території визначеної певними територіальними межами, в народ.

Святитель Іларіон пише, що прийняття Київською Руссю хрещення та святість наших князів не були випадковим явищем, а ознакою особливого благовоління Божого до нашого краю:

*Бо віра благодатна
по всій землі поширилась
і до нашого народу руського дійшла,
і озеро Закону пересохло,
а Євангельське джерело наповнилося
і всю землю покрило і до нас розлилося.
Це ж бо і ми зі всіма християнами
славимо Святу Трійцю...*

Переживаючи дні святкування 1025-ліття хрещення Київської Русі, у нас є нагода звернутися до духовних коренів нашої нації, зазирнути в минуле, щоб правильно побудувати майбутнє, зрозуміти причини успіху та розквіту славної та величної Русі, закласти правильні основи розвитку української державності, побудувати належні церковно-державні стосунки.

Особливу увагу необхідно зосередити на тому фактові, що неозброєним оком помітно, як значна частина українців знаходиться ще в пошуку власної самоідентифікації. На жаль, можна зробити сумні спостереження, що виокремлюється певна когорта людей, яка позиціонує себе як палких патріотів України, проте їхній патріотизм не має жодних духовних засад. Вони ставлять любов до України вище, як любов до Бога. Церква, в їхньому розумінні, є лише обрядовим артефактом історичної давності. У той же час починається обожнення символів та атрибутів української державності. Місце Бога, у їх розумінні, має зайняти сама держава, які і необхідно буде звершувати раболіпне поклоніння. Створюється власна релігія, яку можна означити терміном «*громадянська релігія*». Такий шлях для України є руйнівним, оскільки душа українського народу глибоко православна, а сакраментальні підвалини державності є запорукою її процвітання.

Якщо від України забрати Святу Православну Церкву, то тоді спотвориться не тільки її самобутність, а втратиться головне – Божий промисел про нашу державу. Саме завдяки всепромислительному промислу Божому ми без крові отримали незалежність, вижили в часи геноциду, подолали терни поневірянь, пишаємось козацькою звитягою та, найголовніше, маємо нашу Русь, сповнену світлом Христової віри. Хреститель наш, святий рівноапостольний Володимир Великий, надавав великого значення присутності десниці Божої над собою та над нашим народом. Не даремно на завершення свого твору митрополит Іларіон вказує, що св. князь Володимир віддає себе провидінню Божому, а свою столицю – покрову Пресвятої Богородиці:

*І славний город твій Київ величчю,
як вінцем, увінчав, а людей твоїх
і город святий всеславний доручив*

на поміч швидкій християнам
Святій Богородиці,
Її же і церкву на великих воротах
спорудив на честь першого
Господнього праздника – Святого Благовіщення,
аби благословення, яке архангел дав Діві,
було і городу цьому.
До Неї – бо (сказав архангел Гавриїл):
«Радій, Благодатная. Господь з Тобою!»
І до города: «Радій, благовірний граде,
Господь з Тобою!»

Список джерел та література:

1. Власовський І., проф. Нарис історії Української Православної Церкви: В 4 т. — К.: Вид. УПЦ Київського Патріархату, 1998. Т. 1. – 294 с.
2. Булгаков Макарий, митр. История Русской Церкви: В 9 т. — М.: Изд. Спасо-Преображенского Валаамского монастыря, 1994. Т. 2. – 406 с.
3. Іларіон, митрополит. Про Закон Мойсеєм даний і про Благодать та Істину в Ісусі Христі втілених. – К.: МАУП, 2004. – 176 с.
4. Лихачев Д. С. Великое наследие. Классические произведения литературы Древней Руси. – Л.: Худ. лит. Ленингр. отд-ния, 1987.
5. Слово о Законе и Благодати / пер. В. Я. Дерягина. – М.: Столица, Скрипторий, 1994. – 146 с.
6. Служебник: В 2 т. – К.: Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2006. Т. 1.– 271 с.